

Galicz Kamilla, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának levelező tagozatos hallgatója. Egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának olasz-portugál szakán kezdte 2012-ben, ahol 2015-ben kitüntetéses alapidipломát szerzett. 2014-ben iratkozott be a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karára, ahol kitűnő eredménnyel zárt számos félévet. A 2016/2017-es tanévben a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Tolmács- és Fordítóképző Központjának nemzetközi két idegennyelvű szakfordító szakán kiváló minősítésű oklevelet szerzett. A mediterrán országok iránti érdeklődés indokolja témaválasztását. Konzulense Dr. Korsósné Dr. Delacasse Krisztina, egyetemi adjunktus. Dolgozata a XXXIII. OTDK-n az Egyetemes Jogtörténeti Tagozatban 1. helyezést ért el, amely alapján ezt a cikket készítette.

A FELVILÁGOSODÁS ELFELEDETT POLIHISZTORA: PIETRO VERRI

Galicz Kamilla

Dolgozatom bevezetéseként a XVIII. századi Itália politikai fragmentáltságát elemzem, majd Lombardiának a Habsburg-birodalomban betöltött szerepét ismertetem. A közjogi viszonyok bemutatását követően az olasz felvilágosodás jogi dimenzióját vizsgálom, az 1740-es években ugyanis számos olyan jogtudós bukkant fel, akik egyre hangosabban kérdőjelezték meg a fennálló jogrend létjogosultságát. A modenai Ludovico Antonio Muratori, a firenzei Pompeo Neri, a milánói Gabriele Verri ugyanazokra a hiányosságokra mutattak rá: a római jog idejétmúltságára, a nemzeti nyelven való kodifikáció szükségességére, valamint a jogalkalmazás gyakori abúzusaira. Az általuk elhintett magokból nőtt ki az 1760-as évek Milánójának szellemi forradalma, amelyet egy igen frappáns elnevezésű tudományos kör nevéhez köt az utókor: az Ököltársasághoz vagy Öklök Akadémiájához (*Società dei Pugni* vagy *Accademia dei Pugni*.) A hagyományos címkék szerint a társaság nehezen volt beskatulyázható: többnyire nemesek vagy egyházi személyek voltak, akik még csak nem is egy generációhoz tartoztak; a legidősebb és a legfiatalabb tag életkorának különbsége a három évtizedet is meghaladta.²⁰¹

A Társaság 1763-64-ben egy folyóiratban terjesztette a felvilágosodás eszméit: ez volt a *Caffè*, amely – kettős jelentésénél fogva – egyszerre jelentette azt a képzeletbeli kávézót, ahol a cikkeknek keretet adó beszélgetések lejátszódtak, másrészt utal a felvilágosodásra, amely(mint egy igazi olasz pörkölésű kávé) felébreszti a szellemet. A tagok szerteágazó érdeklődésüknek megfelelően változatos témákat dolgoztak fel: Beccaria írt matematikáról és szerencsejátékról, Alessandro Verri a juszteniánuszi kodifikációról és nyelvi pedantériáról, Pietro Verri a XVIII. századi színházi reformról és a társasági együttlét fontosságáról. Érdekes, hogy jogi témájú cikkek a Verri-testvérek és Alfonso Longo tollából születtek, Beccaria ezek megírásában nem működött közre –párhuzamosan éppa *Dei delitti e delle pene* (A büntetésekről és büntetésekről) c. művön dolgozott.²⁰²

Dolgozatom további részében kifejezetten Pietro Verri munkásságával foglalkozom. Az 1760-as évek írásai közül egy újságcikket és egy gúnyiratot emelek ki, amelyek sziporkázó hangvétele azonnal elvarázsolja az olvasót. A *Caffè*-ben is megjelent cikk, *Sull'interpretazione delle leggi* (A törvények értelmezéséről) fő témája a montesquieu-i hatalommegosztás elve, amelyből kiindulva Verri azt követeli, hogy a bírók rendeljék alá magukat a törvényeknek, és megtiltja nekik az okinterpretációját. A *Caffè* közreműködői közül elsőként deklarálja a jogállamiság elvét: „Egyedül a Törvényeké a legédesebb, a

²⁰¹Compagnino, G. (1979): *Gli illuministi italiani*. Bari: Laterza, p. 71–74.

²⁰²Maestro, M. (1977): *Cesare Beccaria e le origini della riforma penale*. Milano: Feltrinelli. p.53–54.

legelőnyösebb föhatalom; nem ismernek elfogultságot, sem érzelmeket: szilárdan, változatlanul rendelik mindenkinek ugyanazt.²⁰³

A másik írás, az *Orazione panegirica sull'aguirisprudenzamilanese* (Dicsőhimnusz a milánói jogrendről) c. pamflet, amelyben Verrí egy, az *ancientright*-hez messzemennyire lojális hivatalnok szemszövegéből közelíti meg a felvilágosodást, ám a *narrator* dicsőhimnuszában érődik a *szerző* ironikus-kritikus állásfoglalása. Monológjában az elfogult szónok ostorozza Voltaire-t, Montesquieu-t és Rousseau-t, akik munkássága nyomán az Alpokon túl megindultak a modern kodifikációs munkálatok, s néhol még a kínvallatást is eltörlték. Ennek kapcsán Verrí tortúra célzertüségére is kitér, felsorakoztatva mind a módszer használatát támogató, mind az azt ellenző oldal érveit, amelyek jóval letisztultabb formában cseengenek majd vissza a már említett, 1776-os *Osservazionisullatortura* (Észrevételek a kínvallatásról) c. értekezésben.²⁰⁴

Dolgozatom legkevesbé jogi, de talán legizgalmasabb része Verrí és Beccaria barátságát bemutatása, amellyel össze is kötöm Verrí '60-as és '70-es évekbeli munkásságát. Alessandro Verrí fivére életrajzírójához, Isidoro Bianchhihoz intézett levelében így írta büntetésekről és büntetésekéről c. mű keletkezéséről: „*Mig Pietro gróf az ügyei intéze, addig Beccaria márkival tanulással töltöttek a délután... Emlékszem, sokat gondolkodott, mielőtt írt kezdet, s két óránál tovább nem is bírta soha, mindig abbahagyta az írást. Kora este Pietro gróf hazakerkezett. A márk az aznap írtakat felolvasta neki, amin ő olykor változtatott, javított.*”²⁰⁵ Beccaria nemzetközi karrierje aláasta Verríval való barátságát, ám újáik a '70-es években újfent kerestezték egymást, amikor mindkettőjüket a milánói Gazdasági Főtanács tagjaivá választották.²⁰⁶

A '70-es években Verrí munkáját bizonyos fokú elszigeteltség jellemezte: az Ököltségség felosztott, a Beccariával való barátság megszakt, a felvilágosodás aranykora leáldozóban volt. Ebben az évtizedben született azonban az a mű, amelyet nyugodtan tekinthetünk Verrí „hattyúdalanak”: is: ez pedig az *Észrevételek a kínvallatásról*, amelyben a szerző jól felépített logikával összegezi a tortúrától felhalmazott ismeretét és érveit. A mű keletkezéséről hármas megközelítés alapján célszerű bemutani, el kell ugyanis helyezni a felvilágosodás jogvitáinak rendszereiben, továbbá a szűk történelmi kontextusban, azaz a lombard politikai életben, valamint kifejezetten Verrí írói életpályáján. A rendszertani, tér- és időbeli elhelyezés segít rávilágítani azokra a pontokra, amelyek keresztlátást tanulmány párbeszédet folytat a '60-as évek szellemi termékeivel, azaz a szerző *Il Caffè*-ben megjelent cikkeivel, a *Dichshimnusz*-sal, valamint Beccaria halhatatlan művével.

Természetesen nemcsak ők emeltek fel a századot a XVIII. századi igazságszolgáltatás ármoldalaival szemben. Nemzetközi vonatkozásban lehetetlen elfeledkezni az osztrák Joseph von Sonnenfels 1775-ben megjelent *Ueber die Abschaffung der Tortur* c. traktátusáról, valamint Voltaire *Prix de la Justice et de l'Humanité* és *Commentaires sur le livre des délits et des peines* c. monográfiáiról. Különösen fontos kiemelni ez utóbbit, amelyben a *Candide* szerzője egyházi bíróságok származó itélkezési túlkapásokat gyűjtött össze.

Gyakorlati megközelítés okán a *Commentaire* tekinthető az *Észrevételek* elődleges forrásának.²⁰⁷

²⁰³Verrí, P. (1766): Sulla Interpretazione delle Leggi. *Il Caffè o sia Breve e Vari Discorsi già distribuiti in fogli periodici*. Tomo II. Venezia: Pietro Pizzolato. p. 384.

²⁰⁴Vianello, A. (1938): L'Orazione panegirica sulla giurisprudenza milanese. Del Verrí tra le fonti del libro *Dei delitti e delle Pene*. *Giornale Storico della Letteratura Italiana*. CXII/334. Torino.

²⁰⁵Venturi, F. (1969): *Settecento riformatore*. Torino: Einaudi. p. 705.

²⁰⁶Bianchi, I. (1803): *Elogio storico di Pietro Verrí, scritto dall'abate Isidoro Bianchi*. Cremona: Manini. p. 140-144.

²⁰⁷Contarini, S. (2006): *Introduzione*. In: Verrí, P. (2006): *Osservazionisullatortura*. Milano. p. 5-7.

A történelmi összefüggéseket tekintve célszerű visszautalni egyrészt a *Dicshimnuszra*, amelyben Verri Anglia és Poroszország példáján keresztül tért ki a kínvallatás eltörlésének kérdésére. Másrészt újfent említésre érdemes Sonnenfels értekezése, amelynek következtében Mária Terézia 1776 januárjában eltörölte a kínvallatást az örökös tartományokban, Magyarországon, illetve az év végén Lengyelországban is.²⁰⁸ A milánói Szenátus azonban ellenállt reformtörekvéseknek, maga Gabriele Verri volt megbízva a feladattal, hogy a császári interpellációra a negatív választ megadja.²⁰⁹ A konzervatív körök a császárnéval szemben sikert arattak, ám az erősebb II. Józseffel szemben kudarcot vallottak, aki 1784-ben Lombardiában is eltörölte a tortúrát.²¹⁰

Pietro Verri írói munkásságát tekintve az *Észrevételek* a késői korszak terméke, amelynek megírásához azonban a szerző már a '60-as évek elején, azaz az Ököltársaság gyűléseinek idején hozzáfogott. Több forrás is alátámasztja, hogy az anyaggyűjtés már 1761-ben megkezdődött, ugyanakkor a végleges változat csak 1776-ban készült el. Jogfilozófiáját tekintve az *Észrevételekben* Verri rendszerezi és elsimítja azokat a logikai csapongásokat, amelyekből az 1763-as *Dicshimnusz* épült fel. Immáron nem több téma egyidejű bemutatására törekszik azt kockáztatva, hogy végül elmarad az érdemi következtetés levonása, hanem egyetlen tárgykört világít meg több oldalról, átfogó módon, így téve a művet kerek egészé.²¹¹

Az *Észrevételeket* a szerző saját elhatározásából nem publikálta. Mária Terézia és a milánói Szenátus konfliktusában ugyanis nem akart nyíltan állást foglalni, egyrészt édesapja vezető pozíciója, másrészt saját helyzete miatt. 1765-től a Gazdasági Főtanács (*Supremo Consiglio di Economia*) tagjává, 1772-től pedig a Kincstári Hivatal (*Magistrato Camerale*) alelnökévé választották,²¹² így meglehetősen rossz fényt vetett volna hírnevére egy maradi szemszögből nézve igen „felforgató témájú” könyv. Aggodalmait Verri *expressis verbis* ki is fejezte öccsének 1777. május 10-én írt levelében: „*Nem érdemes Bécsbe küldeni az írást, amely nyíltan támadná apánk véleményét.*”²¹³ Ennek eredményeként a monográfia először csak 1804-ben került nyomdába, amelyet számos kiadás követett.²¹⁴

Felépítését tekintve az *Észrevételek* két nagy egységre tagolható. Az első nagy rész a voltaire-i *Commentairet* idéző gyakorlatiassággal mutatja be részletekbe menően az 1630-as milánói pestis alatt indított büntetőeljárást, a szemtanúk leírása alapján felvázolt bűncselekményt, a gyanúsítottak kínvallatását, az ügy bonyolódását, s végül a tettesnek vélt személyek barbár kivégzését. A járvány miatt magából kivetkőzött lakosság szűklátókörűségét Verri igen érzékletesen festi le, több elrettentő példával is alátámasztva, hova vezethet az elvakult fanatizmus. A periratok birtokában hitelesen adja vissza a kínvallatást elszenvedők fájdalmait, szóról szóra idézi mondataikat. A tortúra emberi oldalát páratlan érzékletességgel szemlélteti, így az olvasó teljes mértékben az „eljárás” alá vont személy helyzetébe képzelheti magát.²¹⁵

Ezen a ponton érdemes megemlíteni, hogy a szerzőtől cseppet sem állt távol a pszichológiai megközelítés, Verri ugyanis már az *Il Caffè*-ben is közreműködött ilyen témájú cikkeivel.²¹⁶ Ezen túl a '70-es évek elején már névtelenül publikálta *Discorsosull'indole del piacere e del dolore* (Az öröm és a fájdalom természetéről való értekezés) első változatát,

²⁰⁸ vö. Fayer L. (1902) szerk.: *Bevezető tanulmány a kínvallatás megszüntetéséről*. In: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. Budapest XVI – XXIX.

²⁰⁹ Contarini, S. (2006): p. 5–7.

²¹⁰ Contarini S. (2006): 240. jegyzet. p. 142.

²¹¹ vö. Costa, B. – Panizza, G. (2000): *L'Archivio Verri. Parte seconda. La <<raccolta verriana>>*. Milano: Fondazione Raffaele Mattioli per la storia del pensiero economico. p. 142–156.

²¹² I. Contarini, S. (2006): p. 33–36.

²¹³ Pietro Verri levele Alessandro Verrihez, kelt. 1777.05.10. Idézi: Contarini S. (2006): p. 31.

²¹⁴ I. Contarini, S. (2006): p. 43–44.

²¹⁵ Contarini, S. (2006): p. 20–29.

²¹⁶ Vö. *Il Caffè o sia Brevi e Vari Discorsi già distribuiti in fogli periodici*. Tomi I–II. Venezia: Pietro Pizzolato.

amely mű azonban csak 1781-ben került nyomdába, a hasonló jellegű *Discorsosulla Felicità (Boldogságról való értekezés)* c. monográfiával együtt.²¹⁷ Ezenfelül közgazdaságtani értekezései, mint például az *Elementi di Commercio (A kereskedelem elemei)* vagy a *Memorie Storiche sulla Economia Pubblicadello Stato di Milano (Történelmi feljegyzések a Milánói Állam gazdaságáról)* nemzetközi szinten ismertekké és elismertté váltak. Ezek, illetve a korábbiakban felvillantott példák kíváncian szemléltetik, Pietro Verimennyire sokoldalú volt.

Az *Észrevételek* második fele elméleti jellegű, amelyben a szerző bemutatja mindegy egyes érvét, amellyel a kivallatás eltörlése mellett emeli fel a szavát. Részletesen kifejti, hogy a tortúra miért embertelen, miért alkalmatlan az igazság felderítésére, hogy miért tartják alkalmatlannak maguk a törvények és a joggyakorlat is, s hogy miért igazságtalan. Ezt követően rövid történeti vázlatot készít a tortúra születéséről, illetve európai elterjedéséről, amelynek kapcsán antológia-szerűen gyűjti össze korábbi korok neves jogtudósait, akik vagy a tortúra mellett, vagy az ellen érveltek. Végezetül nem marad el a kortárs viszonyok bemutatása sem, amelyet jövőbeli reményeinek megfogalmazásával zár.

Egyértelműen nehéz Cesare Beccaria és Pietro Verri két *magnum opus*-át összevetni, hiszen Beccaria átfogó jelleggel ír a korabeli büntetőjogi viszonyokról, s ezt az absztrakció szintjén teszi. Bár a tortúrának külön fejezetet szentel, ezt a joggyakorlat ányoldalai közé helyezi, s nem emeli ki azok közül. Ezzel szemben Verri szűkebb témakörben mozogva, csak a kivallatással foglalkozik, nem érintve más, Beccaria által részletesen bemutatott kérdést, így a XVIII. század végének teljességére törekvő tudományos igényeit igen kismértékben elégítette volna ki. Csak *elégítette volna*, hiszen Verri ezt a monográfiáját nem publikálta, ahogyan a *Discriminazioni* sem, ezáltal *Il Caffè* atya sosem tett szert volt Beccariahoz hasonló nemzetközi ismertségre. Ennek ellenére a büntetőjog-tudományra gyakorolt közvetett hatása mégis jelentős, ahogyan azt *A büntetésekről és büntetéséről* keletkezéstörténetével kapcsolatban kifejtetem. Az *Észrevételek* egyébként jelentős befolyással bírt a XIX. századi itáliai kultúrára – bár inkább irodalmi, semmint jogtudományi szempontból.

A Verri által feldolgozott 1630-as pestis ugyanis az 1800-as évek és az egész itáliai-olasz irodalom első és az Appennini-félsziget legismertebb regényírójának, Alessandro Manzoninak is felkeltette az érdeklődését. Manzoni 1823-ban adta ki a világhírű *A Jegyzetek (I Promessi Sposi)* első változatát *Fermo és Lucia (Fermo e Lucia)* címmel, amelyben igen hosszasan értekezik a járványról. Az 1840–42-es átdolgozás során azonban célszerűnek látta ezt a részt kiemelni a regényből, és külön publikálni, így született *Az Injénis Oszlop története (La storia della ColonnadInjame)*, amelyben Manzoni is görse alá veszi a pestis alatt indított büntető eljárást, folyamatosan reflektál a Verri-műre.²¹⁸ „Végezetül jött Pietro Verri, az első (...), aki az ártatlanok számára (...) az amennyire kései, olyannyira szükséges együttérzést megkövetelte.”²¹⁹

Ezáltal, megkérvé bár, de az Ököltársaság alapítója, az *Il Caffè* főszerkesztője, Cesare Beccaria láthatatlan mentora, a milánói felvilágosodás egyik legkiemelkedőbb személyisége mégis megkapta azt az elismerést, ami életében csak részben adatott meg neki. Dolgozatokkal egyrészt az itáliai jogtörténet egy eddig ismeretlen fejezetét kívántam ismertetni, másrészt arra igyekeztem rávilágítani, miért tekinthető Pietro Verri a XVIII. században elinduló jogi modernizáció egyik leg sokoldalúbb gondolkodójának.

Felhasznált irodalom:

1. Bianchi, I. (1803): Elogio storico di Pietro Verri, scritto dall' abate Isidoro Bianchi. Cremona: Manti
2. Compagnino, G. (1979): Gli illuministi italiani. Bari: Laterza
3. Costa, B. – Panizza, G. (2000): L'Archivio Verri. Parte seconda. La <<raccolta verriana>>. Mi
4. Fondazione Raffaele Mattioli per la storia del pensiero economico
5. Fayer L. (1902) szerk.: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. Budapest
6. Maestro, M. (1977): Cesare Beccaria e le origini della riforma penale. Milano: Feltrinelli
7. Manzoni, A. (2010): La storia della Colonna Injame. Testo didattico con schede di approfondime
8. cura di A. Jacomuzzi. Torino: Einaudi
9. Il Caffè o sia Brevi e Vari Discorsi già distribuiti in fogli periodici. Tomi I-II. Venezia: Pietro Pizz
10. Venturi, F. (1969): Settecento. Riformatore. Torino: Einaudi
11. Verri, P. (2006): Osservazioni sulla tortura. Milano: Rizzoli
12. Vianello, A. (1938): L'Orazione panegirica sulla giurisprudenza milanese. Del Verri tra le font
13. libro 'Dei Delitti e delle Pene'. Giornale Storico della Letteratura Italiana. CXII/334. Torino

²¹⁷ Verri műveiről I. Contarini, S. (2006): p. 33–36.

²¹⁸ Manzoni, A. (2010): *La storia della ColonnadInjame. Testididattico con schede di approfondimento a cura di*

²¹⁹ Manzoni, A. (2010): p. 113.